

Het Frankisch grafveld in Hilversum

door
Ed van Mensch

Ed van Mensch was tijdens zijn middelbare schooltijd al geïnteresseerd in geschiedenis en archeologie. Hij studeerde electrotechniek aan de HTS. Hij is beheerder van het Goois Museum. Verder is hij bestuurslid van 'Albertus Perk' en 'Hilversum, Pas Op!'. Hij maakt deel uit van de redactie van het tijdschrift 'Tussen Vecht en Eem' en wordt per 1 januari 1993 voorzitter van die redactie.

Inleiding

In de periode waar de pre-historie is overgegaan in de historie hebben ook op het grondgebied van Hilversum mensen gewoond. Een duidelijk beeld is moeilijk te geven daar tot op heden weinig gegevens over deze periode zijn terug gevonden, zowel in geschriften als in de grond. In dit artikel is getracht de informatie die voor de situatie in Hilversum te vinden is op een rijtje te zetten. Het verhaal is verre van volledig en geschreven door en voor een geïnteresseerde leek op dit gebied.

Tijdsbeeld

De vroege middeleeuwen volgen op de Romeinse tijd en vallen globaal in de periode 500 tot 900 na Chr. Na de Romeinse tijd kwamen van verschillende kanten kolonisten ons land binnen. Deze bevolkingsgroepen, met een andere cultuur, hebben de mensen die nog in deze streek woonden sterk beïnvloed.

De Friezen

In het westen en noorden van het huidige Nederland woonden in de vroege middeleeuwen de Friezen, afkomstig uit het huidige noord-westen van Duitsland.

Rond 500 worden de Friezen in Nederland door de Franken onderworpen, maar de invloed van de Friezen is later, bijvoorbeeld in het gebruik van namen met een typische Friesche oorsprong, terug te vinden. De Germaanse cultuur

heeft zich zeker ook doen gelden in het Gooi.

In de Romeinse tijd was het Gooi waarschijnlijk dun of niet bevolkt. Dit is ondermeer te concluderen uit het feit dat uit die periode bijna geen sporen in de bodem zijn gevonden.

Er wordt verondersteld dat het Gooi in de vroege middeleeuwen werd gewoond door een gemengde bevolking van Friezen en Franken.

De Franken

De groep Germaanse stammen die rond de 3e eeuw na Christus leefden aan de Midden- en Beneden-Rijn worden als groep 'de Franken' genoemd. Zij trokken vanuit het zuiden naar het noorden.

In de 5e eeuw lag het Gooi nog aan de rand van het Frankische rijk. In de periode hierna tot het midden van de 8e eeuw kwam het gehele gebied van het huidige Nederland onder het gezag van de Frankische koning.

De periode van het oudste Frankische koningsgeslacht, regerend van ca. 430 tot 750, werd genoemd naar de koning Merovech; de merovingische tijd. Hierop volgde de meer bekende karolingische tijd (naar Karel de Grote) waarin de 'heidense' stammen tot het Christendom werden bekeerd.

Over de cultuur van de Franken is veel bekend, maar voor de situatie in Hilversum zijn alleen wat resten uit een grafveld terug gevonden. Dit is ook niet zo verwonderlijk daar het gebied van boven de rivieren altijd tot de buitengewesten van het grote Frankische rijk behoorde. De koningen bemoeiden zich weinig met deze gebieden.

Frankische grafvelden

Door opgravingen elders in Nederland is een duidelijk beeld ontstaan over hoe de Franken in de vroege middeleeuwen hun doden begroeven. De graven lagen in rijen naast elkaar op een stuk grond, een zogenaamd grafveld. Deze ge-

woonte werd overgenomen van de Romeinen en verdween in de tijd van het christendom toen de doden bij de kerk in de nederzetting werden begraven.

In de tijd van de Franken werd de dode in een kleine, houten grafkamer met grafgiften begraven. Soms was de grafkamer in twee delen gesplitst, een deel voor de dode en een deel de grafgiften. Het komt vaak voor dat de dode in een aparte doodkist in de grafkamer wordt gevonden.

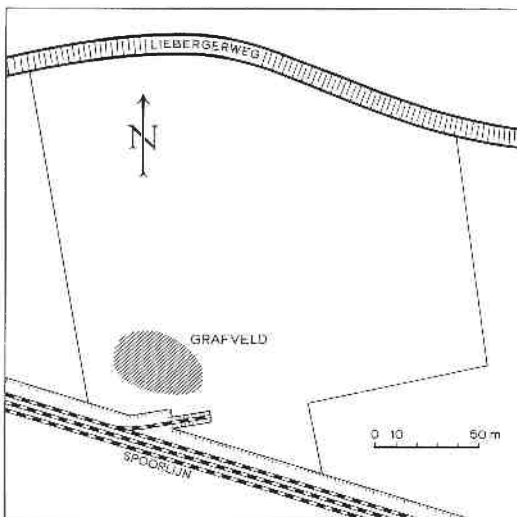
De dode werd met de beste kleren aan begraven en de grafgiften bij mannen waren vooral wapens en bij vrouwen sieraden. Naast grafgiften werd vaak ook proviand mee gegeven.

Naast deze begravingen werden ook, maar wel in veel mindere mate, urnen met crematieresten begraven.

Grafveld in Hilversum

Door graafwerkzaamheden in de periode 1918-1922 bij de bouw van destijds de 'Polak en Schwarz's Essence Fabrieken' aan de Liebergerweg, later de International Flavors and Fragrances Nederland N.V. (I.F.F.), zijn enkele voorwerpen opgegraven die afkomstig waren uit graven en waarschijnlijk uit de 7e-8e eeuw na Christus dateren.

Dat een groot aantal van de vondsten die toen

Ligging van het grafveld op het terrein van de IFF aan de Liebergerweg.

naar boven kwamen bewaard zijn gebleven, danken we de heer E.M. Jaarsma.

De eerste voorwerpen kwamen toevallig naar boven bij de grondwerkzaamheden en het belang werd toen niet naar waarde ingeschat. Toen de heer Jaarsma, directeur van de E.M. Jaarsma's Haardenfabriek te Hilversum, over deze vondsten hoorde, heeft hij getracht de voorwerpen bij elkaar te krijgen. Helaas waren een aantal voorwerpen al door medewerkers meegenomen en niet meer te achterhalen. Nadien werd de dagelijkse oogst van vondsten door de heer Jaarsma direct aangekocht.

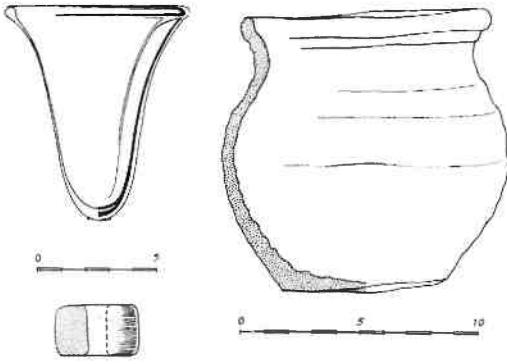
De vondsten werden gedaan op een oppervlak van 1400 m² in de zuid-westhoek van het fabrieksterrein, vlak bij de spoorlijn. Buiten dit gebied werden nooit resten uit de Frankische tijd gevonden. Mevrouw Jaarsma, destijds werkzaam in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, had bewerkstelligd dat op de grens tussen de fabriek van Polak en Schwarz en de daarnaast gelegen haardenfabriek van Jaarsma, een proefsleuf werd gegraven om te kijken of daar nog resten waren te vinden. Ook bij deze opgraving werden geen sporen uit de Frankische tijd gevonden.

Uit de contacten met de grondwerkers die de vondsten hadden gevonden bleek dat er zelfs nog enkele skeletresten zijn gevonden. Veel aangetroffen skeletten vielen echter als as uiteen. Er is een geval bekend dat aan weerszijde van een schedel een ringetje is teruggevonden, mogelijk oorringetjes.

De schatting van het aantal graven die de grondwerkers hebben teruggevonden is minstens zes.

De voornaamste vondsten zijn:

- resten twee eensnijdende ijzeren zwaarden, lengte min. 60 cm,
- een deel van een tweesnijdend zwaard,
- een tweesnijdend ijzeren zwaard, lengte min. 70,9 cm,
- twee lanspunten,
- een bronzen speld of naald,
- een bronzen armband,
- een ringetje,
- 40 kralen van doorschijnend en opaak glas (afkomstig uit verschillende graven),

Enkele voorbeelden van de vondsten: een glazen tumbler en een aardewerken kookpot.

- een spinschijfje,
- een beker van lichtblauwig groen glas, een zogenaamde tumbler,
- een eivormige kookpot, hoogte 13,8 cm (mogelijk is deze urn gevonden met crematieresten),
- een ruwwandige kookpot, hoogte 11,5 cm.

Deze vondsten werden voor het eerst tentoongesteld door de heer Jaarsma in de Hilversumse Eerste Openbare Leeszaal aan de Herenstraat. Hierna verhuisde de verzameling naar een vitrine in het Gemeenlandshuis van de Vereniging Stad en Lande in Hilversum. In 1935 schonk de heer Jaarsma de voorwerpen voor een deel aan het Goois Museum.

De toestand van vooral de ijzeren voorwerpen was slecht. Door voortgaande oxydatie waren de voorwerpen ernstig aangetast. Na een grondige conservering zijn nu de voorwerpen tegen verder verval behoed. Na de oorlog werden ook de overige vondsten van het Frankisch grafveld overgebracht naar het Goois Museum. In de vaste presentatie van het museum aan de Kerkbrink zijn de belangrijkste voorwerpen tentoongesteld.

Tot besluit

Als we uitgaan van het grafveld ten zuid-westen van het oude dorp Hilversum mogen we veronderstellen dat in de omgeving van dit grafveld ook mensen hebben gewoond. De hoog gelegen delen van het Gooi waren begroeid met een groot eiken- en berken- bos. De meest gunstige ligging voor een nederzetting was aan de grens

van het bos, ongeveer 5 meter boven het zeeniveau. (De heer P.W. de Lange heeft in zijn publicatie *Grepen uit Hilversums historie van 900-1800* ook gewezen op de 5 meterlijn als de meest gunstige hoogte waar de eerste dorpen zijn ontstaan.)

Van deze huizen, gebouwd uit hout, plaggen, riet, stro en leem, zijn mogelijk alleen nog grondsporen terug te vinden en resten van het gebruikte aardewerk en de gebruiksvoorwerpen. Tot op heden is er echter nog geen spoor van zo'n nederzetting teruggevonden.

Zou het onmogelijk zijn om te veronderstellen dat de Franken woonden op de plaats waar later het oude dorp Hilversum zou ontstaan?

Het wachten is op grondsporen uit die tijd in het centrum van Hilversum. Pas dan zouden we kunnen zeggen dat de bewoningsgeschiedenis van Hilversum al 1200 jaar geleden begon.

Literatuur

Uitgebreide omschrijvingen van de vondsten kunnen worden gevonden in:

Mededelingen van het museum voor het Gooi en Omstreken, nr. VIII, 1963/1964, p. 40-60.

Mededelingen van het museum voor het Gooi en Omstreken, nr. IX, 1967/1968, p. 84-86.

Reconstructie van het type boerderij uit de vroege middeleeuwen. Detail uit een tekening van Bob Brobbel.